

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ПЕРЦЕВА Катерина Олександрівна

Митні делікти: напрями попередження та протидії /
Customs Delicts: Ways of Prevention and Counteraction

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМСзм-21
К. О. Перцева

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, В. В. Угрин

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ.....	6
1.1. Поняття, ознаки та класифікація митних деліктів.....	6
1.2. Правове регулювання відповідальності за митні правопорушення.....	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МИТНОЇ ДЕЛІКТНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ.....	20
2.1. Прагматизм та аналіз митних деліктів в Україні.....	20
2.2. Проблеми виявлення та притягнення до відповідальності за порушення митних правил.....	29
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ.....	35
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Сучасний етап розвитку митної системи України характеризується одночасним поєднанням інтеграційних процесів, воєнно-економічних викликів та посиленням фіскального навантаження на зовнішньоекономічну діяльність. У таких умовах зростає значущість ефективного митного контролю як інструменту наповнення бюджету, гарантування економічної безпеки та забезпечення справедливих конкурентних умов на внутрішньому ринку. Проте поряд із позитивними трансформаціями загострюється проблема митних деліктів, які набувають дедалі більш системного та багатоаспектного характеру.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що митні правопорушення не лише призводять до істотних бюджетних втрат, але й створюють загрози національній безпеці, розширюють тіньовий сектор економіки, деформують конкурентне середовище та підривають довіру до державних інститутів. У період воєнного стану ці негативні наслідки значно посилюються, оскільки обмежені фінансові ресурси держави потребують максимально ефективної фіскальної мобілізації. Водночас недосконалість митного адміністрування та відсутність комплексної превентивної моделі протидії деліктам знижують результативність фіскальних механізмів.

Рівень наукової розробленості проблематики митних деліктів в Україні залишається фрагментарним. Значна частина наукових досліджень зосереджена на окремих аспектах митного контролю, відповідальності за порушення митних правил або цифровізації митних процедур, однак комплексний підхід до формування інтегрованої системи протидії митним правопорушенням у наукових працях представлений недостатньо. Це зумовлює потребу подальшого дослідження митної деліктності саме у фіскальному, інституційному та управлінському контекстах.

Проблематика митних деліктів, порушень митних правил та відповідальності за їх вчинення є предметом наукових досліджень у межах фінансового, адміністративного та кримінального права, а також науки

публічного управління. Теоретичні та прикладні аспекти митної справи, правового статусу митних органів, особливостей правозастосування та фіскальної функції митниці висвітлено у працях таких українських учених, як С. В. Ківалов, В. Б. Авер'янов, І. П. Голосніченко, О. Ф. Андрійко, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, М. І. Мельник, О. І. Харитонова, В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк. Окремі аспекти відповідальності за порушення митних правил, адміністративно-деліктні правовідносини, проблеми складу правопорушення та доказування досліджувалися українськими науковцями О. М. Бандуркою, В. В. Галуньком, О. І. Остапенком, Б. П. Карнаухом, С. М. Гусаровим, М. В. Савчуком, В. І. Курилом, Ю. В. Бауліним, Т. О. Коломоєць.

Фінансово-економічні наслідки митних правопорушень, роль митниці у формуванні доходів бюджету, протидії тіньовій економіці та захисті економічних інтересів держави розглядалися у працях І. Я. Чугунова, Т. І. Єфименко, І. О. Луніної, О. М. Тимченка, Л. В. Іванченкової, В. М. Федосова, О. М. Десятнюка, О. П. Кириленко, К. В. Павлюк, Н. П. Мацелюх.

Метою дослідження є розробка теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи попередження та протидії митним деліктам в Україні з урахуванням сучасних соціально-економічних і воєнних викликів.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких завдань:

- дослідити економіко-правову природу митних деліктів та їх вплив на фіскальну стабільність держави;
- систематизувати основні види митних правопорушень та визначити їх детермінанти;
- проаналізувати статистичні показники митної деліктності в Україні та оцінити масштаби фіскальних втрат;
- дослідити ефективність судової практики у справах про порушення митних правил;
- узагальнити міжнародний досвід запобігання митним деліктам;

- розробити напрями вдосконалення інституційних, інформаційних та правових механізмів протидії митним правопорушенням.

Об'єктом дослідження є система державного митного контролю в Україні.

Предметом дослідження є механізми виникнення, виявлення та запобігання митним деліктам у контексті фіскальної політики держави.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, індукція і дедукція, метод порівнянь, системно-структурний аналіз, статистичні методи, економіко-правовий аналіз, логіко-формалізований метод та узагальнення. Для опрацювання статистичних даних використовувалися методи динамічного та структурного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є матеріали Державної митної служби України, судова статистика, офіційні публікації Міністерства фінансів України, нормативно-правові акти, дані міжнародних організацій (ВМО, ЄС, ОЕСР), а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків і рекомендацій для удосконалення діяльності митних органів, розробки внутрішніх профілів ризиків, оптимізації процедур контролю, удосконалення правозастосовної практики та використання в освітньому процесі під час підготовки фахівців у сфері митної справи та публічних фінансів.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ

1.1. Поняття, ознаки та класифікація митних деліктів

Митні делікти є специфічною категорією правопорушень у сфері публічного адміністрування, що виникають у процесі переміщення товарів, транспортних засобів та валютних цінностей через митний кордон держави. На відміну від загальноадміністративних правопорушень, митні делікти мають безпосередній вплив не лише на правопорядок, а й на фінансову безпеку держави, оскільки значна частина таких правопорушень пов'язана з ухиленням від сплати митних платежів та порушенням механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У національному законодавстві базове визначення митних правопорушень закріплено у Митному кодексі України, відповідно до якого порушення митних правил визнається як протиправна, винна дія або бездіяльність, що посягає на встановлений МКУ порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України та за яку законом передбачена адміністративна відповідальність [1, ст. 458]. Таке нормативне визначення формує первинні ознаки митного делікту: протиправність, винність, караність та спрямованість на порушення митного режиму.

Разом із тим, у теорії фінансового та адміністративного права митні делікти розглядаються ширше, ніж це передбачено рамками адміністративної відповідальності. Більшість учених схиляються до того, що митна деліктність охоплює також кримінально карані діяння, зокрема контрабанду та пов'язані злочини у сфері переміщення предметів через митний кордон, наслідком яких є завдання істотної шкоди фіскальним інтересам держави або створення загроз економічній і національній безпеці [2, с. 63].

З позицій фінансово-правової доктрини митні делікти доцільно кваліфікувати як різновид фінансових правопорушень, оскільки їх вчинення безпосередньо впливає на формування доходної частини бюджету. Зниження митної вартості товарів, неправомірне використання пільг, ухилення від декларування товарів чи маніпуляції з країною походження призводять до недоотримання доходів бюджету та формують системні фіскальні ризики [3, с. 107].

У міжнародній практиці поняття митних правопорушень ототожнюється з категорією “customs offences” або “customs fraud”, під якою розуміють будь-які навмисні дії з метою уникнення митного контролю, митних платежів або законодавчих обмежень у сфері міжнародної торгівлі. Світова митна організація визначає митні правопорушення як форму шахрайства, що здійснюється шляхом приховування істинної інформації про товар, його вартість, походження або призначення, а також через маніпуляції з документами [4].

З огляду на зазначене, митні делікти доцільно розглядати як комплексне правове явище, що поєднує у собі адміністративно-правову, фінансово-правову та кримінально-правову складові. Їх економічна небезпечність полягає не лише у факті порушення процедури, а у підриві механізмів формування бюджету, викривленні конкурентного середовища та розвитку тіньової економіки.

У теорії держави і права загальноприйнятим є підхід до характеристики будь-якого правопорушення через аналіз його складу. Митні делікти у цьому контексті не є винятком і також характеризуються класичною чотирьохелементною структурою: об’єкт, об’єктивна сторона, суб’єкт та суб’єктивна сторона.

Об’єктом митного делікту є суспільні відносини, що виникають у сфері митного регулювання та забезпечують реалізацію державної митної політики. До таких відносин належать порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, система митного контролю, справляння митних платежів, а також застосування митних режимів. Порушення хоча б одного з

цих елементів знижує ефективність системи митного адміністрування та підриває фіскальні інтереси держави [1].

Об'єктивна сторона митного делікту проявляється у формі дії або бездіяльності, що суперечить нормам митного законодавства. Найпоширенішими формами таких правопорушень є недекларування товарів, подання митному органу документів із неправдивими відомостями, переміщення товарів із приховуванням від митного контролю, незаконне використання митних режимів, а також маніпуляції з митною вартістю та країною походження товарів. В усіх цих випадках правове значення має не лише сам факт порушення процедури, але й його потенційний або реальний фіскальний ефект [1].

Суб'єктами митних деліктів можуть бути фізичні та юридичні особи, незалежно від громадянства, які виступають учасниками зовнішньоекономічної діяльності або здійснюють переміщення товарів через митний кордон. При цьому у межах кримінально-правових деліктів суб'єктами можуть бути лише фізичні особи, які досягли віку кримінальної відповідальності. Водночас у практиці митних органів значну частину адміністративних правопорушень вчиняють саме суб'єкти господарювання, що використовують складні схеми уникнення фіскального контролю [2, с. 68].

Суб'єктивна сторона митного делікту охоплює психічне ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків. Залежно від форми вини митні делікти можуть бути вчинені умисно або через необережність. Умисні митні правопорушення, зокрема фальшиве декларування або використання підроблених документів, становлять значно вищу суспільну небезпечність, оскільки спрямовані на свідоме ухилення від сплати митних платежів або обходження заходів державного регулювання. Необережні ж делікти, як правило, пов'язані з помилками у документації або неправильною класифікацією товарів [3, с. 121].

Змістовною особливістю митних деліктів є також наявність причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою та бюджетними втратами.

На відміну від багатьох інших адміністративних порушень, наслідки митних деліктів мають чітко виражений економічний ефект, який можна обчислити у втрачених податкових надходженнях, недонадходженні до бюджету митних зборів або у вигляді прямої шкоди для національного виробника [4, р. 15–17].

Таким чином, склад митного делікту відображає комплексну правову природу даного явища, поєднуючи процесуальні, майнові та публічно-правові елементи. Розуміння структури митного правопорушення є необхідною передумовою для вибору адекватних правових засобів протидії та виступає теоретичною основою для подальшої класифікації митних деліктів і аналізу їх типових форм.

У науковій літературі класифікація митних деліктів має ключове значення, оскільки дозволяє систематизувати правопорушення, визначити рівень їх суспільної небезпечності та обрати адекватні механізми попередження і протидії. Універсальна класифікація митних правопорушень ґрунтується на багатокритеріальному підході, який дає змогу розглядати ці делікти одночасно з правової, економічної та кримінологічної позицій.

Передусім митні делікти поділяють за юридичною природою на адміністративні та кримінальні. Адміністративні митні делікти охоплюють порушення митних правил, відповідальність за які встановлена Митним кодексом України, та характеризуються меншою ступеню суспільної небезпечності, але значною поширеністю. До них належать, зокрема, недекларування товарів, порушення строків транзиту, подання документів із неправдивими відомостями та незаконне користування пільгами [1, ст. 472–485].

Кримінальні митні делікти, натомість, передбачають істотну загрозу економічній та національній безпеці і полягають у контрабанді підакцизних товарів, наркотичних засобів, зброї, культурних цінностей або стратегічних ресурсів [2].

Другим важливим критерієм є спосіб вчинення правопорушення. За цим критерієм виокремлюють митні делікти, пов'язані з:

- приховуванням товарів від митного контролю;
- недостовірним декларуванням;
- документальними фальсифікаціями;
- маніпуляціями з митною вартістю;
- неправомірним використанням режимів пільгового оподаткування.

У міжнародних звітах Світової митної організації підкреслюється, що найпоширенішими на глобальному рівні є схеми заниження митної вартості, підміни країни походження товару та зловживання преференційними режимами торгівлі, що прямо впливає на бюджетні надходження країн [3, р. 13–16].

Із позицій економічного аналізу митні делікти доцільно класифікувати за предметом правопорушення. У цьому аспекті особливої уваги заслуговують:

- операції з підакцизними товарами (алкоголь, тютюн, паливо);
- переміщення стратегічної сировини;
- незаконний обіг валютних цінностей;
- імпорт контрафактної продукції.

Ці категорії деліктів мають найбільш відчутний фіскальний ефект через високі ставки митного оподаткування та значні обсяги нелегального товарообігу [4, с. 204]. Не менш важливою є класифікація за суб'єктом правопорушення, яка дозволяє ідентифікувати ризикові групи та спеціалізовані протиправні механізми. Серед суб'єктів митних деліктів виділяють:

- фізичних осіб, які вчиняють поодинокі порушення;
- суб'єктів підприємницької діяльності;
- організовані злочинні групи;
- транснаціональні кримінальні угруповання.

За даними ООН, понад 70 % митних правопорушень, пов'язаних із контрабандою цінних товарів, здійснюються саме в рамках організованої злочинності, що зумовлює потребу комплексних міжвідомчих заходів протидії [5, р. 22–25].

З урахуванням наслідків незаконної діяльності митні делікти можна систематизувати за глибиною фіскальної шкоди:

- делікти локального характеру;
- делікти із середнім бюджетним ефектом;
- системні делікти з макрофіскальними наслідками.

Саме остання група формує ключову загрозу фінансовій стабільності держави та потребує стратегічних інституційних рішень [4, с. 210]. З огляду на зазначене класифікація митних деліктів відображена на рис.1.

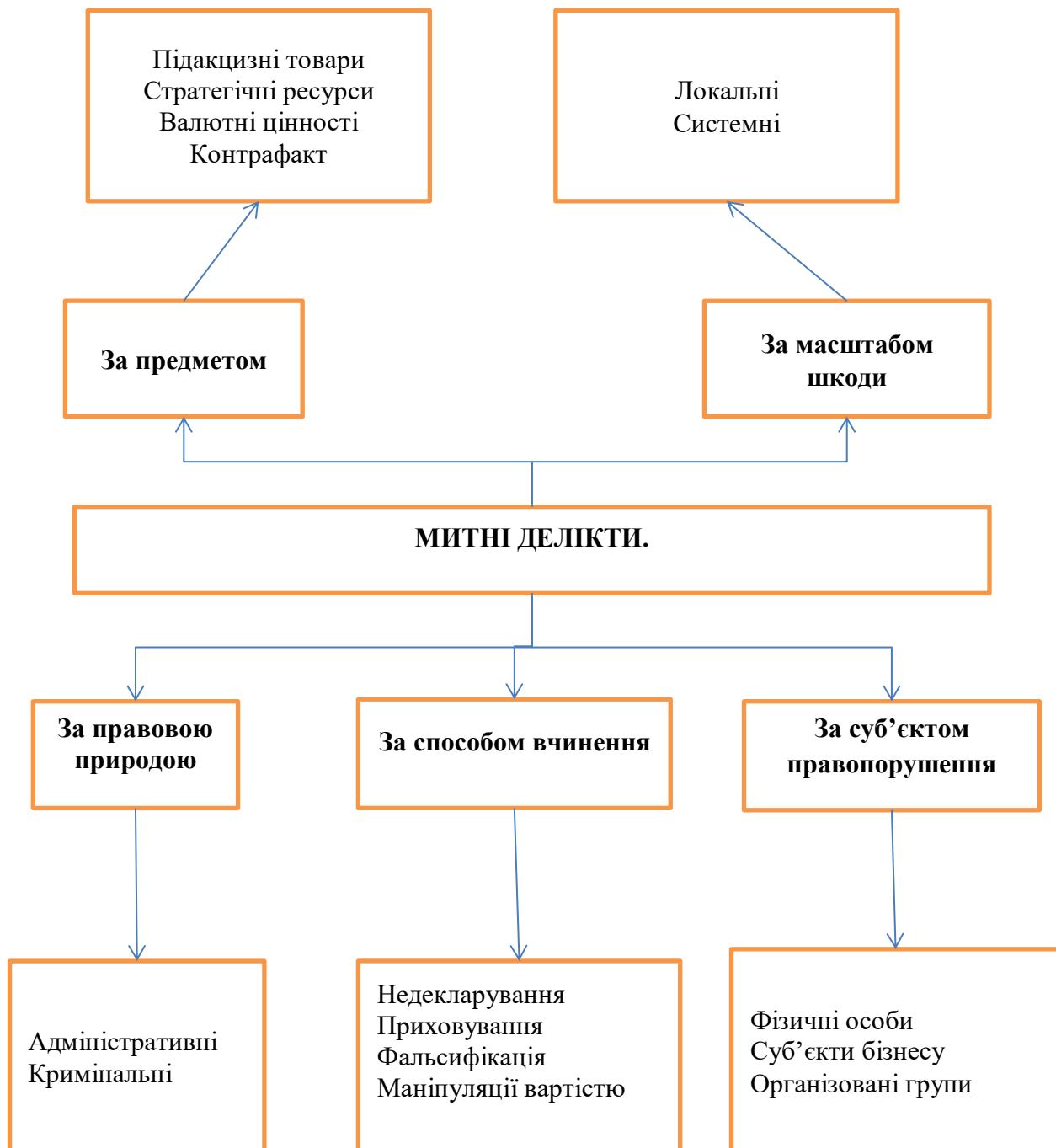

Рис. 1.1. Класифікація митних деліктів*

*Складено автором самостійно.

Систематизація митних деліктів має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки дозволяє розробляти диференційовані механізми протидії залежно від специфіки правопорушення. Класифікація правопорушень за способом вчинення дає змогу виділяти найбільш ризикогенні ділянки митного контролю та спрямовувати ресурси митних органів на превенцію найбільш небезпечних схем ухилення від митних платежів. Такий підхід широко застосовується у практиці ризик-менеджменту в митній сфері, що прямо рекомендується у документах Світової митної організації [4, 18].

Розподіл митних деліктів за суб'єктивним складом створює можливості для профілювання ризиків учасників зовнішньоекономічної діяльності та персоналізації контролю. У міжнародній практиці дедалі більшої популярності набувають моделі інтелектуального аналізу даних, за допомогою яких митні органи ідентифікують типові шаблони поведінки ризикових суб'єктів та здійснюють вибіркового контролю замість суцільних перевірок, що знижує адміністративний тиск на сумлінних платників [3].

Класифікація митних деліктів за предметом правопорушення має вирішальне значення для фіскальної політики, оскільки дає змогу визначити найбільш проблемні товарні групи та сконцентрувати державний контроль саме там, де потенційні втрати бюджету є максимальними. Зокрема, підакцизні та стратегічні товари посідають домінуюче місце у структурі фіскальних ризиків, що підтверджується як українською, так і міжнародною статистикою щодо потоків нелегальної продукції [5, р. 34].

Важливим інструментом практичного застосування класифікації є її інтеграція в систему управління митними ризиками. Включення класифікаційних критеріїв до автоматизованих систем аналізу ризиків дозволяє оперативно виявляти підозрілі операції ще на етапі декларування товарів, що суттєво підвищує результативність митного контролю та зменшує можливості для зловживань [4, . 19–20].

Таким чином, класифікація митних деліктів виконує не лише інформаційну функцію, але й є основою для побудови превентивної політики у сфері боротьби з митною злочинністю. Вона дає змогу перейти від реактивної моделі державного контролю до проактивної, яка ґрунтується на прогнозуванні ризиків, аналітичній обробці даних та системному управлінні правозастосовною діяльністю.

Підсумовуючи викладене, на нашу думку, митні делікти слід розглядати як складне багаторівневе правове явище, що поєднує фінансову, адміністративну та кримінальну складові. Їх поширення негативно впливає на наповнення бюджету, спотворює конкурентне середовище та створює загрозу економічній безпеці держави. Науково обґрунтована класифікація митних деліктів є передумовою побудови ефективної системи попередження та протидії, заснованої на принципах ризик-орієнтованого контролю та міжнародного співробітництва, що логічно зумовлює необхідність подальшого дослідження правового механізму відповідальності за такі правопорушення.

1.2. Правове регулювання відповідальності за митні правопорушення

Правове регулювання відповідальності за митні правопорушення в Україні ґрунтується на поєднанні норм митного, адміністративного та кримінального законодавства, що зумовлено різним рівнем суспільної небезпечності митних деліктів та багатоаспектністю їх негативних наслідків. Така нормативна конструкція дозволяє диференціювати заходи державного примусу залежно від характеру правопорушення, форми вини, обсягу завданої шкоди та суб'єкта деліктної діяльності.

Ключову роль у врегулюванні адміністративної відповідальності відіграє Митний кодекс України, яким визначено перелік порушень митних правил, порядок їх фіксації, коло суб'єктів, органи, уповноважені розглядати справи, а також види адміністративних санкцій. Структурно Розділ XVIII МКУ містить

систематизований перелік складів правопорушень, що охоплюють як формальні порушення митних процедур, так і діяння, що мають прямі фіскальні наслідки [1]. У межах адміністративного регулювання застосовуються такі види санкцій, як штрафи, конфіскація предметів правопорушення та транспортних засобів, а також відшкодування завданих збитків. В окремих випадках розмір фінансових санкцій може досягати повної вартості товару, що свідчить про превентивну спрямованість адміністративної відповідальності у митній сфері. Особливо показовими в цьому аспекті є правопорушення, передбачені статтями 472 і 483 МКУ, які стосуються недекларування товарів та їх переміщення з приховуванням від митного контролю [1].

У науковій доктрині звертається увага на фіскальну природу адміністративної відповідальності за митні правопорушення. Йдеться про те, що такі санкції не лише мають каральний характер, але й компенсаторну спрямованість, адже дозволяють частково або повністю відшкодувати втрати бюджету, завдані незаконними діями суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 148]. Тому відповідальність за митні правопорушення повинна розглядатися не ізольовано, а як складова системи захисту фінансових інтересів держави.

Особливістю чинного регулювання адміністративної відповідальності є також наявність процесуальних гарантій прав осіб, які притягуються до відповідальності. Зокрема, законодавство передбачає можливість адміністративного та судового оскарження рішень митних органів, що, з одного боку, забезпечує реалізацію принципу верховенства права, а з іншого — часто ускладнює оперативність притягнення до відповідальності та знижує превентивний ефект санкцій [6, с. 92].

На відміну від адміністративної, кримінальна відповідальність за митні делікти орієнтована на протидію найбільш небезпечним формам правопорушень. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, зброї, культурних цінностей, отруйних і радіоактивних матеріалів, а також за незаконне переміщення товарів у значних

обсягах [2]. Запровадження спеціальних складів злочинів у митній сфері свідчить про високий рівень суспільної небезпечності таких діянь та їхній тісний зв'язок із організованою злочинністю.

Вагоме значення для формування засад відповідальності за митні правопорушення мають міжнародні стандарти, насамперед рекомендації та інструменти Світової митної організації. У Рамкових стандартах безпеки і спрощення світової торгівлі (SAFE Framework) СМО підкреслює пріоритет ризик-орієнтованого контролю та необхідність диференціації санкцій залежно від ступеня небезпечності діяння і статусу суб'єкта ЗЕД (надійний оператор — підвищений рівень довіри; порушник — посилений контроль) [7]. Такий підхід дозволяє поєднувати превентивну функцію з мінімізацією адміністративних витрат і зниженням тиску на сумлінний бізнес.

Важливим міжнародним орієнтиром у питанні митної відповідальності є також Переглянута Кіотська конвенція, яка закріплює принципи правової визначеності, пропорційності санкцій і процесуальної справедливості. Відповідно до Конвенції, санкції мають бути співмірними правопорушенню, передбачуваними для суб'єктів і такими, що не перешкоджають законній торгівлі [9]. Зазначені положення формують стандарт «належного адміністрування» (good governance) у митній сфері.

Досвід Європейського Союзу демонструє інституційну модель, у межах якої відповідальність за митні правопорушення поєднує уніфіковані матеріально-правові норми та національні механізми правозастосування. Митний кодекс Союзу (UCC) встановлює єдині правила здійснення митних процедур для всіх держав-членів, тоді як питання відповідальності та санкцій конкретизуються на національному рівні з урахуванням принципів ефективності, пропорційності та стримувального ефекту [9]. Така конструкція забезпечує баланс між інтеграцією митного простору та збереженням процесуальної автономії держав.

Європейська Комісія звертає увагу на необхідність гармонізації санкційної політики у митній сфері задля уникнення «санкційного туризму»,

коли суб'єкти обирають юрисдикції з м'якшими наслідками правопорушень. У спеціальних повідомленнях Комісії наголошується на доцільності посилення інституційної взаємодії митних і правоохоронних органів, уніфікації підходів до кваліфікації порушень та розвитку спільних інформаційних платформ [10].

З урахуванням євроінтеграційного курсу України, актуальним є питання наближення національної моделі відповідальності до стандартів ЄС і СМО. Насамперед ідеться про: удосконалення ризик-менеджменту; пропорційність санкцій; цифровізацію процесів розгляду справ; розвиток пост-аудиту; координацію з правоохоронними органами. Реалізація зазначених напрямів здатна не лише підвищити ефективність притягнення до відповідальності, а й зменшити спонукальні мотиви до вчинення деліктів [7].

Водночас на національному рівні фіксуються проблеми правозастосування, пов'язані з доказуванням умислу, процесуальними зловживаннями сторонами, затягуванням проваджень та неоднаковою судовою практикою. За даними Верховного Суду, значна частка рішень у справах про порушення митних правил скасовується через процесуальні порушення або неналежне збирання доказів, що негативно впливає на превентивний потенціал відповідальності [11]. Це зумовлює потребу посилення процесуальної дисципліни та стандартизації практик.

Отже, чинна система відповідальності за митні правопорушення в Україні перебуває у фазі трансформації від формального карального підходу до ризик-орієнтованої, аналітичної та превентивної моделі, що відповідає міжнародним стандартам. Ефективність цієї трансформації залежить від гармонізації законодавства, цифрової модернізації та інституційної взаємодії всередині системи публічної влади.

Однією з ключових проблем сучасної системи відповідальності за митні правопорушення є дисбаланс між жорсткістю санкцій і неминучістю покарання. Як свідчить практика, формальне підвищення розмірів штрафів без паралельного вдосконалення механізмів виявлення та доведення правопорушень не забезпечує очікуваного превентивного ефекту. У випадках,

коли ризик викриття є відносно низьким, навіть значні фінансові санкції не стримують суб'єктів від вчинення деліктів, а ризик порушення сприймається як прийнятний елемент господарської діяльності [10].

Окремої уваги потребує питання пропорційності санкцій. У вітчизняній практиці фіксуються випадки, коли формально однакові склади митних правопорушень тягнуть за собою різні наслідки залежно від регіону або процесуальної позиції суду. Така варіативність судової практики знижує передбачуваність правозастосування і створює ризики правової невизначеності для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [11]. У результаті митні санкції можуть сприйматися не як елемент правового порядку, а як фактор додаткових правових ризиків ведення бізнесу.

Проблемним аспектом залишається також доведення суб'єктивної сторони правопорушення, насамперед умислу. У більшості митних справ саме недостатня обґрунтованість доказової бази є причиною скасування рішень митних органів у судовому порядку. Наявність помилок у класифікації товарів, технічних збоїв в електронних системах декларування або суперечливих тлумачень нормативних положень часто використовується стороною захисту як аргумент для заперечення вини [3, с. 155].

Не вирішеною залишається і проблема інституційної координації між митними органами та правоохоронними структурами у випадках кримінальних митних деліктів. Відсутність єдиної інформаційної платформи та узгоджених процедур обміну даними призводить до фрагментарності розслідувань, дублювання функцій і втрати доказової інформації на початкових етапах досудового розслідування. У міжнародних рекомендаціях наголошується, що міжвідомча взаємодія є ключовим елементом ефективною протидії митним злочинам, особливо у справах транснаціонального характеру [7].

Важливим викликом для системи відповідальності є також цифровізація митних процедур, яка поряд із перевагами породжує нові типи ризиків. Перехід до електронного декларування, автоматизованого аналізу ризиків і дистанційного оформлення створює можливості для технічних маніпуляцій,

несанкціонованого доступу до систем та підміни даних. Таким чином, поряд із правовими механізмами відповідальності зростає роль кібербезпеки як елемента протидії митним правопорушенням.

Ефективність правового механізму протидії митним правопорушенням значною мірою визначається не формальною наявністю санкцій, а їх практичною реалізацією. Як свідчить судова практика у справах про порушення митних правил, значна кількість постанов митних органів скасовується або змінюється судами через процесуальні помилки, недоведеність складу правопорушення або неправильне застосування норм права. Така ситуація формує у суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності переконання в можливості уникнення відповідальності, що підриває превентивну функцію санкцій [11].

Згідно з аналітичними матеріалами Верховного Суду, найбільш поширеними підставами для скасування рішень митних органів є: відсутність належних доказів вини, недоведеність умислу, порушення процесуальних строків та неправильне визначення предмета правопорушення. Внаслідок цього ефективність адміністративного провадження у митних справах істотно знижується, а витрати держави на здійснення контролю не забезпечують відповідного фіскального ефекту [11].

Важливою передумовою підвищення ефективності відповідальності за митні делікти виступає єдність судової практики, яка має забезпечувати передбачуваність правових наслідків для учасників митних правовідносин. Уніфікація підходів до тлумачення норм митного законодавства дозволяє мінімізувати регіональні відмінності в застосуванні санкцій та посилює довіру суб'єктів господарювання до правового регулювання. Водночас неузгодженість судової практики знижує стримувальний ефект відповідальності та породжує правову невизначеність [6, с. 97].

Рівень митної деліктності тісно корелює з якістю правозастосовної діяльності. У дослідженнях підкреслюється, що стабільна та послідовна практика притягнення до відповідальності знижує схильність суб'єктів до правопорушень ефективніше, ніж періодичне посилення санкцій. Саме

неминучість покарання, а не його суворість, виступає ключовим детермінантом превенції [3, с. 160]. У контексті міжнародних стандартів наголошується, що відповідальність за митні правопорушення має бути не лише каральною, а й превентивною та відновлювальною. Окрему роль у цьому відіграють механізми добровільного розкриття порушень (*voluntary disclosure*), угоди про співпрацю з митними органами та зменшення санкцій за умови повного відшкодування шкоди, що дозволяє досягати фіскальних цілей без надмірного адміністративного тиску [7]. Отже, правове регулювання відповідальності за митні правопорушення в Україні сформовано у вигляді багаторівневої системи, яка поєднує адміністративні та кримінально-правові механізми реагування на деліктну поведінку у митній сфері. Адміністративна відповідальність забезпечує оперативне реагування на масові порушення митних правил і виконує фіскально-компенсаційну функцію, тоді як кримінально-правові засоби спрямовані на протидію найбільш суспільно небезпечним формам контрабандної діяльності.

Водночас практика правозастосування засвідчує, що ефективність відповідальності значною мірою залежить не від формального підвищення санкцій, а від неминучості покарання, якості доказової бази та єдності судової практики. Міжнародні стандарти, зокрема інструменти Світової митної організації, Переглянута Кіотська конвенція та підходи Європейського Союзу, орієнтують на ризик-орієнтовану модель відповідальності, пропорційність санкцій, цифровізацію процедур і міжвідомчу координацію. Для України це означає необхідність гармонізації національного законодавства із європейськими вимогами, розвитку пост-аудиту та інституційного зміцнення митних органів. Невирішеними залишаються проблеми доказування умислу, процесуальних зловживань та варіативності судової практики, що послаблює превентивний потенціал санкцій.

Таким чином, удосконалення системи відповідальності за митні правопорушення має відбуватися у напрямі підвищення якості правозастосування, цифрової модернізації та інституційної взаємодії.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МИТНОЇ ДЕЛІКТНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

2.1. Прагматизм та аналіз митних деліктів в Україні

Діагностика митної деліктності є базовим етапом формування ефективної політики попередження та протидії правопорушенням у митній сфері. Без об'єктивної оцінки масштабів, структури та динаміки митних деліктів неможливо ані визначити реальний рівень загроз для економіки, ані розробити адресні управлінські рішення. Тому науковий аналіз цього явища має спиратися не лише на формально-юридичні підходи, але й на статистичні та інституційні індикатори ефективності діяльності митних органів.

Аналітична оцінка порушень митних правил у сучасній науковій літературі здійснюється в межах концепції ризик-орієнтованого підходу до митного контролю, відповідно до якої боротьба з правопорушеннями має будуватися на основі ідентифікації зон підвищеного ризику, профілювання суб'єктів та моделювання типових схем правопорушень. Такий підхід дозволяє перейти від реактивної моделі боротьби з деліктами до превентивної та суттєво підвищує ефективність використання адміністративних ресурсів митної служби [12].

За оцінками Світової митної організації, митна деліктність є глобальним економічним викликом: втрати від митних правопорушень у світовому масштабі обчислюються сотнями мільярдів доларів щороку, причому найбільшу частку становлять правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, контрафактом і торгівлею підакцизними товарами [13]. Україна в цьому контексті не є винятком, проте специфіка її геополітичного положення і статус транзитної держави створює додаткові криміногенні ризики.

З позицій економічного аналізу митні делікти доцільно розглядати як фактор бюджетних втрат, що впливає на доходну частину державних фінансів двома каналами: через недоотримання митних платежів і через розбалансування конкурентного середовища, у якому легальні імпортери й експортери опиняються в менш вигідних умовах порівняно з тіншовими операторами. Внаслідок цього формується викривлена структура ринку і зменшується інвестиційна привабливість національної економіки [3 с. 84].

Ключовою методичною проблемою аналізу митних деліктів є високий рівень латентності цього явища. Значна частина правопорушень залишається поза межами офіційної статистики, оскільки не фіксується митними органами або маскується під легальні операції. Це характерно насамперед для схем маніпулювання митною вартістю, класифікацією товарів та походженням продукції, які можуть залишатися непоміченими без комплексних аналітичних інструментів [14]. У зв'язку з цим офіційні статистичні дані доцільно розглядати не як абсолютний вимір, а як індикатор тенденцій і змін у рівні деліктності.

У практиці Державної митної служби України основними кількісними показниками стану митної деліктності є: кількість виявлених правопорушень; сума предметів правопорушень; обсяг нарахованих штрафних санкцій; суми вилучених товарів; кількість справ, переданих до суду. Саме ці показники дозволяють оцінити не лише масштаби правопорушень, а й ефективність роботи митних органів щодо їх виявлення та документування [15]. Однак варто враховувати, що зростання кількості виявлених митних деліктів не завжди є негативним явищем. У ряді випадків воно може свідчити про підвищення ефективності контролю, цифровізацію процедур і вдосконалення аналітичних інструментів. Тому коректна інтерпретація динаміки показників потребує урахування змін у законодавстві, застосування пільгових режимів, реорганізації митних органів і загальних змін у зовнішньоекономічній діяльності.

Особливої актуальності набуває аналіз митних правопорушень в умовах воєнного стану, коли істотно змінюються логістичні маршрути, структури імпорту й експорту та обсяги зовнішньої торгівлі. У таких умовах традиційні індикатори ефективності митниці не завжди коректно відображають реальний стан справ, а оцінка діяльності митних органів повинна поєднуватися з аналізом зовнішніх факторів впливу, зокрема безпекових і політичних [16].

Аналіз динаміки митних деліктів в Україні свідчить про циклічний характер розвитку цього явища, тісно пов'язаний із загальноекономічною кон'юнктурою, змінами регуляторної політики та інституційними трансформаціями митної системи. У докризовий період рівень виявлених порушень митних правил демонстрував відносну стабільність, що зумовлювалося усталеністю логістичних потоків і прогнозованістю правового середовища. Водночас із початком воєнного стану спостерігається не лише структурна трансформація зовнішньої торгівлі, а й зміна типології митних деліктів у бік зростання частки економічно мотивованих правопорушень, пов'язаних із мінімізацією фіскальних зобов'язань, зловживанням пільгами та спрощеними режимами [15].

Характерною тенденцією є зменшення кількості формально зафіксованих порушень у перші місяці війни, що пояснюється тимчасовим зниженням інтенсивності торговельних операцій, евакуацією бізнесу та переорієнтацією протестної активності на виживання в умовах високих ризиків. Однак уже в наступний період спостерігалось поступове відновлення обсягів імпорту, насамперед товарів першої необхідності, паливно-енергетичних ресурсів і гуманітарних вантажів, що супроводжувалося відповідним зростанням фіскальних ризиків у митній сфері [16].

У структурі митних деліктів традиційно домінують правопорушення, пов'язані з недекларуванням або недостовірним декларуванням товарів, маніпулюванням митною вартістю та обігом підакцизної продукції. Привабливість цих сфер для правопорушників пояснюється високою часткою

податкового навантаження у ціні таких товарів, а також стабільним споживчим попитом. Зростає також частка правопорушень із використанням складних схем, зокрема через фіктивних імпортерів, переміщення товарів у розібраному вигляді, транзитні маніпуляції та використання офшорних юрисдикцій [13].

Окремого аналізу потребує роль цифровізації у виявленні митних деліктів. Запровадження електронного декларування та автоматизованих систем аналізу ризиків сприяло зростанню формалізованості процесів митного оформлення, водночас створивши нові можливості для вчинення правопорушень через втручання в електронні системи, підміну даних і використання слабких місць у програмному забезпеченні. У цьому контексті проблема кібербезпеки виступає складовою системи протидії митній деліктності та входить до сфери фінансової безпеки держави [14].

Значний вплив на структуру та масштаби митних деліктів мають законодавчі зміни. Запровадження податкових і митних пільг у період війни, попри їх соціально-економічну доцільність, водночас створює ризики для легального обігу товарів, оскільки спрощення процедур знижує рівень контролю та підвищує привабливість зловживань. Саме в такі періоди зростає частка так званих «сірих схем», які формально не порушують прямі заборони, але суперечать фіскальній логіці оподаткування імпорту [3, с. 92]. Варто також враховувати регіональні диспропорції митної деліктності. Найбільшу концентрацію правопорушень фіксують у прикордонних регіонах та районах із високою щільністю логістичної інфраструктури, що узгоджується з міжнародними закономірностями. Досвід Європейського Союзу підтверджує, що прикордонні території є зонами підвищеного криміногенного тиску і потребують спеціалізованих аналітичних підходів до контролю [16,].

Отже, динаміка та структура митних деліктів в Україні перебувають під впливом як внутрішніх інституційних проблем, так і зовнішніх шоків, серед яких війна виступає системоутворюючим чинником. Зміна логістичних маршрутів, застосування пільг, цифровізація процедур і адаптація бізнесу до

кризових умов формують нову якісну модель митної деліктності, яка потребує перегляду традиційних інструментів аналізу та контролю. Аналіз виявлених правопорушень наведено на рис.2.1

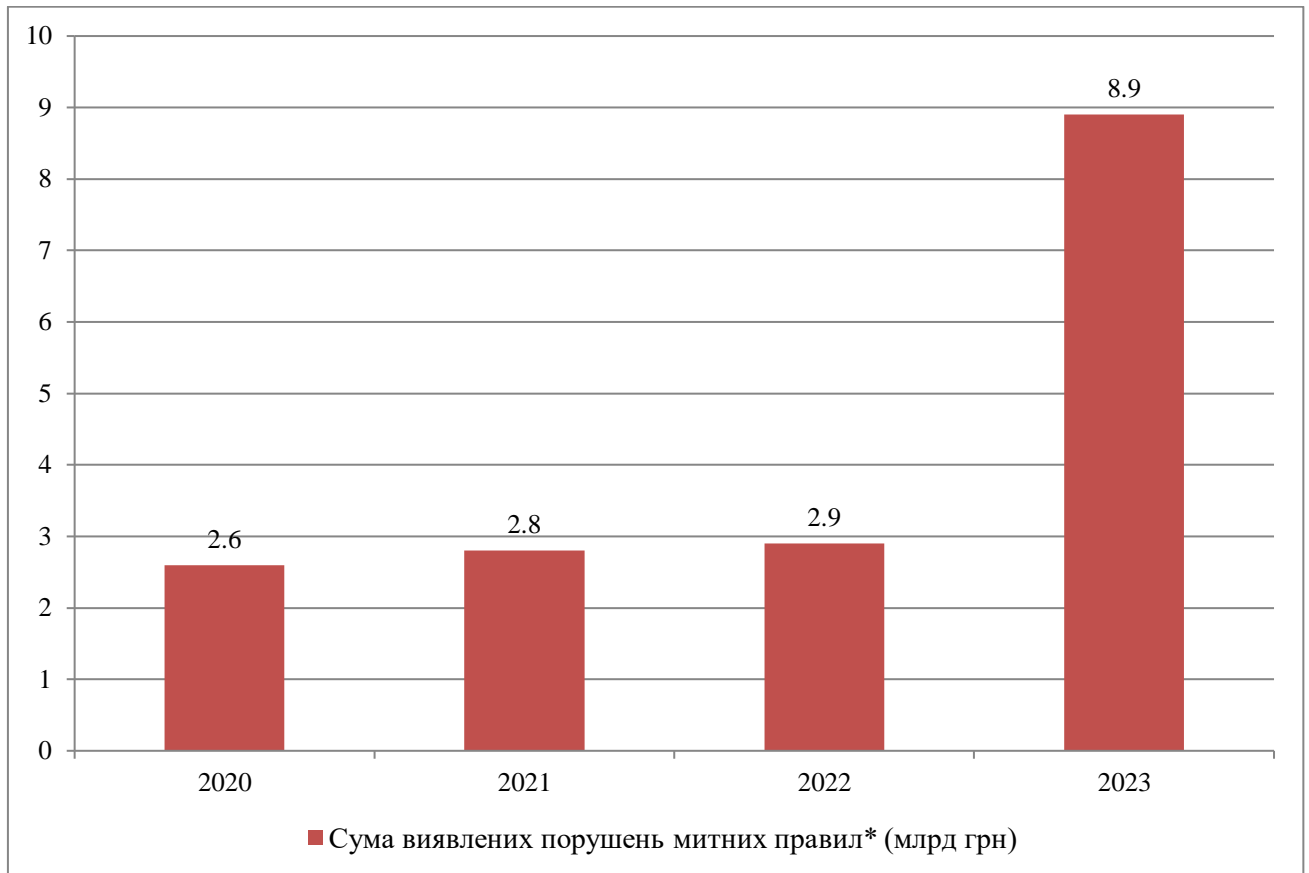

Рис 2.1. Динаміка сум виявлених порушень митних правил в Україні впродовж 2020–2023 рр.*

*Складено автором на основі [17, 18, 19].

Динаміка впродовж 2020–2023 рр. демонструє значне зростання виявлених порушень у 2023 році – майже утричі порівняно з 2022 р. Така тенденція може свідчити або про загальне зростання порушень митних правил, або про покращення системи виявлення порушень (завдяки реорганізації ДМС, змінам у контролі, цифровізації процедур). Відсутність офіційних даних за 2024 рік або задекларованих судових вироків у публічному доступі ускладнює аналіз останнього періоду, але тенденція 2023 року є тривожним сигналом для фіскальної безпеки.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості виявлених порушень митних правил в Україні

Рік	Кількість порушень митних правил, од.	Вартість предметів правопорушень / сума виявлених порушень, млрд грн
2021	10987	2,8
2022	11 098	2,9
2023	11 935	8,9
2024*	н/д	18,0

*Складено автором на основі [17, 18, 19].

На основі табл. 2.1, у 2022–2023 рр. можна відзначити, що кількість виявлених порушень митних правил залишається відносно стабільною (приблизно 11–12 тис. справ на рік), але при цьому вартісний показник зростає вибухоподібно: з 2,9 млрд грн у 2022 р. до 8,9 млрд грн у 2023 р., тобто майже утричі. Попередні дані за 2024 р. свідчать про подальше зростання суми виявлених порушень до близько 18 млрд грн, що приблизно вдвічі перевищує рівень 2023 р.. [19]. Це дає підстави говорити не стільки про розширення кількості дрібних правопорушень, скільки про збільшення середнього масштабу схем – більшу вартість контрабандних партій, підакцизних товарів, «сірого» імпорту тощо. З науково-практичних позицій це означає, що митна деліктність стає більш капіталомісткою: ризикові операції концентруються у відносно меншій кількості, але мають більший фіскальний потенціал, що посилює загрозу для дохідної частини бюджету та фінансової безпеки держави.

Кількість виявлених правопорушень у 2022–2023 рр. залишається на близько однаковому рівні (11,1–11,9 тис. справ), що свідчить про певну стабілізацію інституційної спроможності митниці у воєнних умовах. При майже незмінній кількості справ вартість предметів правопорушень зросла з 2,9 до 8,9 млрд грн, а обсяг справ, переданих до суду, збільшився з 3,0 до 6,4 млрд грн (табл.2.2). Це означає, що фокус деліктності зміщується у бік більш «дорогих»

порушень, а митниця, відповідно, частіше передає до суду більш значущі за сумою справи.

Таблиця 2.2

Результати розгляду справ про порушення митних правил митницями та судами*

Показник	2022 рік	2023 рік
Кількість виявлених порушень митних правил, од.	11 098	11 935
Сума виявлених порушень митних правил, млрд грн	2,9	8,9
Вилучено предметів правопорушень, млн грн	≈ 697,5	≈ 938
Справ, розглянутих безпосередньо митницями, од.	9 825	н/д
Сума штрафів, накладених митницями, млн грн	≈ 770	н/д
Справ, переданих до суду, од.	5 721	6 912
Сума справ, переданих до суду, млрд грн	3,0	6,4
Сума стягнень, накладених судами (конфіскація + штрафи), млрд грн	≈ 1,8	

*Складено автором на основі [17, 18, 19, 20].

Обсяг стягнень за рішеннями судів (штрафи та конфіскація) у 2022 р. становив близько 1,8 млрд грн, а у 2023 р. – близько 2,0 млрд грн. При цьому сума справ, переданих до суду, зросла з 3,0 до 6,4 млрд грн. Тобто коефіцієнт «монетизації» судових проваджень (стягнення / сума справ) залишається відносно невисоким, що підтверджує висновки про проблеми з доведенням складу правопорушення, тривалістю розгляду та варіативністю судової практики. У 2022 р. митниці самостійно розглянули 9 825 справ та наклали штрафи на суму близько 770 млн грн, що вказує на істотну частку адміністративного врегулювання без залучення суду. При цьому судовий канал зосередився на більш крупних та складних правопорушеннях. Поряд із тим, окрему увагу необхідно звернути на структуру порушень митних правил за основними видами, що наведено в табл.2.3.

Таблиця 2.3

Структура порушень митних правил за основними видами (% від загальної кількості справ)*

Вид правопорушення	2022	2023	2024 (11 міс.)
Недекларування / недостовірне декларування	46 %	43 %	39 %
Контрабанда та приховування від митного контролю	31 %	34 %	37 %
Порушення з підакцизними товарами	18 %	19 %	21 %
Інші порушення (класифікація, країна походження тощо)	5 %	4 %	3 %
Разом	100 %	100 %	100 %

*Складено автором на основі [17, 18, 19, 20].

Структурний аналіз митних правопорушень дозволяє не лише оцінити масштаби деліктності, а й ідентифікувати найбільш ризикові зони митного контролю. Відзначимо, що на основі табл.2.3, домінуючою категорією залишаються порушення, пов'язані з недекларуванням або поданням недостовірних відомостей, однак їх частка поступово зменшується — з 46 % у 2022 році до 39 % у 2024 році. Це може свідчити як про покращення якості первинного митного контролю, так і про переорієнтацію правопорушників на складніші схеми. Натомість частка контрабанди та переміщення товарів із приховуванням зросла з 31 % до 37 %, що вказує на посилення криміногенної складової митної деліктності та перехід правопорушників до більш ризикованих, проте й більш прибуткових способів незаконної діяльності.

Особливо негативною є тенденція щодо підакцизних товарів: їх частка зросла до понад 20 %. Це підтверджує високу чутливість тіньового бізнесу до акцизного навантаження та свідчить, що паливо, алкоголь і тютюнова продукція залишаються ключовим фіскальним ризиком для держави. Зменшення частки «інших» правопорушень пояснюється концентрацією зусиль митних органів на найбільш фіскально небезпечних сегментах та переходом

системи контролю до ризик-орієнтованої моделі. Таким чином, структура порушень митних правил впродовж 2022–2024 рр. демонструє зміщення з побутових порушень у бік складного організованого незаконного імпорту, що додатково обґрунтовує необхідність посилення аналітичних інструментів, пост-аудиту та міжвідомчої взаємодії.

Проведений аналіз засвідчує, що митна деліктність в Україні у 2022–2024 роках набула виразної структурної і якісної трансформації, що проявляється не у зростанні кількості правопорушень, а у стрімкому збільшенні їх фінансового масштабу. Зростання вартості предметів правопорушень майже у шість разів за три роки свідчить про перехід митної деліктності у фазу високовартісних і організованих схем незаконної діяльності. Результати аналізу ефективності реагування митних органів і судової системи свідчать про значне зниження коефіцієнта фінансової результативності протидії деліктам. При кратному зростанні вартості виявлених порушень частка фактичних вилучень і стягнених коштів залишається критично низькою, що означає неповну реалізацію потенціалу фіскального контролю.

Особливо загрозливою є тенденція до зростання середньої вартості одного правопорушення, яка у 2024 році перевищила 2 млн грн. Це означає, що навіть поодинокі правопорушення можуть мати відчутний вплив на наповнення бюджету та фінансову стабільність держави. Структурний аналіз порушення митних правил демонструє зміщення акцентів із формальних порушень митних процедур у бік контрабанди та операцій з підакцизними товарами, що істотно підвищує рівень фіскальних ризиків. Зменшення питомої ваги дрібних порушень на тлі зростання організованих схем вказує на ускладнення моделей протиправної поведінки у митній сфері.

Сукупність наведених чинників дозволяє дійти висновку, що сучасна митна деліктність в Україні є не стільки кількісною проблемою, скільки якісним викликом для фіскальної системи. За нинішніх умов фіскальні втрати значною мірою пов'язані не з масовими порушеннями, а з обмеженою спроможністю державних інституцій ефективно реагувати на великі, добре

організовані схеми ухилення від митних платежів. Таким чином, головним резервом підвищення результативності боротьби з митними деліктами є не посилення санкцій, а удосконалення механізмів виявлення, доказування, конфіскації та судового супроводу справ. Саме інституційна ефективність, а не лише нормативна жорсткість, визначає рівень захищеності фіскальних інтересів держави. Таким чином, кількісна діагностика діяльності митних органів не обмежується оцінкою обсягу митних надходжень, оскільки фіскальна ефективність має подвійний характер: формується як через мобілізацію доходів, так і через мінімізацію їх втрат. Наявність значних обсягів правопорушень митних правил, зростання вартості виявлених деліктів та низька питома вага фактичних стягнень свідчать про існування системних ризиків недоотримання бюджетних доходів. Саме тому логічним продовженням дослідження є аналіз фіскальних втрат державного бюджету, спричинених митними деліктами, що дозволяє перейти від оцінювання результативності до виявлення вразливостей фіскальної системи.

2.2. Проблеми виявлення та притягнення до відповідальності за порушення митних правил

В умовах трансформації митної системи України, зумовленої євроінтеграційними процесами, воєнним станом та цифровізацією адміністрування, проблема ефективного виявлення та притягнення до відповідальності за порушення митних правил залишається однією з ключових у забезпеченні фіскальної безпеки держави. Незважаючи на наявність нормативно врегульованої системи відповідальності за митні правопорушення, практична реалізація механізмів притягнення до юридичної відповідальності стикається з низкою організаційних, правових та інституційних перешкод.

Вагомим чинником, що ускладнює виявлення митних деліктів, є зловживання режимами митного оформлення, зокрема митним транзитом,

переробкою на митній території та митним складом. Такі схеми часто використовуються для прикриття ввезення товарів із заниженням митної вартості, зміною коду товарної номенклатури або приховуванням реального товару. Низька координація між митними органами різних держав, незадовільний обмін інформацією та обмежений доступ до міжнародних інформаційних систем значно знижують результативність виявлення таких порушень.

Окрему проблему становить організаційна складова діяльності митних органів. Нестача кваліфікованих кадрів, плінність персоналу, високе навантаження на посадових осіб та недостатній рівень спеціалізованої підготовки у сфері правоохоронної діяльності негативно позначаються на можливості своєчасного документування правопорушень. Крім того, дефіцит технічних засобів митного контролю на окремих пунктах пропуску, а також нерівномірність їх розміщення призводять до зниження ймовірності виявлення прихованих товарів або незаконних операцій.

Не менш важливою проблемою залишається обмежений рівень фактичного відшкодування збитків державі. Навіть у випадках доведення вини правопорушника процедура виконання судових рішень часто супроводжується складнощами, пов'язаними з банкрутством суб'єктів господарювання, відсутністю майна для стягнення або використанням офшорних схем. В умовах воєнного стану перелічені проблеми загострюються через підвищений рівень ризиків контрабанди стратегічно важливих товарів, гуманітарної допомоги та військового призначення. Водночас спрощення митних процедур, запроваджені в умовах війни, хоча й спрямовані на забезпечення оперативності імпорту, створюють додаткові вразливості для зловживань.

Показовими у цьому контексті є офіційні статистичні дані Державної митної служби України. Так, протягом січня–вересня 2024 р. митницями Держмитслужби було виявлено 7 259 порушень митних правил загальною вартістю близько 17 млрд грн, у 2 273 справах тимчасово вилучено предмети правопорушень на суму 430 млн грн. Вартісний показник збільшився майже у

2,5 раза порівняно з відповідним періодом 2023 р., що свідчить як про зростання рівня ризиків у митній сфері, так і про посилення контрольної роботи митних органів [21].

Водночас за даними Держмитслужби за 10 місяців 2025 р. митні органи виявили 8 084 порушень митних правил на суму близько 10,7 млрд грн, що підтверджує стабільно високий рівень правопорушень у митній сфері та зумовлює підвищені вимоги до якості їх виявлення та належного документування [22]. Зазначені тенденції акцентують увагу на тому, що кількісне зростання виявлених правопорушень не завжди супроводжується належною результативністю у частині притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування збитків державі.

Однією з основних проблем є обмежена ефективність системи ризик-менеджменту при здійсненні митного контролю. Існуючі профілі ризиків не завжди відповідають реальній структурі зовнішньоекономічних потоків, що знижує рівень ідентифікації порушень митного законодавства ще на етапі митного оформлення. Недостатній рівень аналітичної обробки великих масивів даних, обмежене застосування автоматизованих інструментів відбору об'єктів перевірки та фрагментарність інформаційних ресурсів зумовлюють ситуацію, за якої значна частина порушень залишається латентною [25].

Вагомим чинником, що ускладнює виявлення порушення митних правил, є зловживання режимами митного оформлення, зокрема митним транзитом, переробкою на митній території та митним складом. Такі схеми використовуються для прикриття ввезення товарів із заниженням митної вартості, зміною коду товарної номенклатури або приховуванням реального товару. Низький рівень координації між митними органами різних держав, недосконалий обмін інформацією та обмежений доступ до міжнародних митних інформаційних систем значно знижують результативність виявлення таких порушень.

Окрему проблему становить організаційна складова діяльності митних органів. Нестача кваліфікованих кадрів, плинність персоналу, високе

навантаження на посадових осіб та недостатній рівень спеціалізованої підготовки у сфері правоохоронної діяльності негативно позначаються на можливості своєчасного документування правопорушень. Крім того, дефіцит сучасних технічних засобів митного контролю на окремих пунктах пропуску, а також нерівномірність їх розміщення призводять до зниження ймовірності виявлення прихованих товарів або незаконних операцій [24].

Суттєві труднощі виникають і на стадії притягнення до юридичної відповідальності за порушення митних правил. Проблемними залишаються питання юридичної кваліфікації деліктів, зокрема розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності. Нечіткість окремих законодавчих формулювань, дублювання складів правопорушень та неоднорідність судової практики зумовлюють затягування розгляду справ і створюють передумови для уникнення відповідальності порушниками [23; 26].

Відчутним є вплив фактора тривалості судового розгляду справ про порушення митних правил. Перевантаженість судів, складність доказування митних правопорушень, необхідність проведення експертних оцінок та відсутність спеціалізованих суддівських підрозділів призводять до затягування проваджень. У багатьох випадках це знижує превентивний ефект відповідальності та підриває довіру до ефективності правового механізму протидії митним деліктам.

Не менш важливою проблемою є обмежений рівень фактичного відшкодування збитків державі. Навіть у випадках доведення вини правопорушника процедура виконання судових рішень часто супроводжується складнощами, пов'язаними з банкрутством суб'єктів господарювання, відсутністю майна для стягнення або використанням офшорних схем та формальних посередників.

В умовах воєнного стану перелічені проблеми загострюються через підвищений рівень ризиків контрабанди стратегічно важливих товарів, військової та гуманітарної продукції, а також через одночасне спрощення окремих митних процедур, спрямоване на прискорення постачання імпортних

ресурсів для потреб оборони та відновлення економіки. Це, у свою чергу, створює додаткові вразливості для зловживань як з боку приватних суб'єктів, так і з боку недобросовісних посадових осіб. Узагальнення виявлених проблем дозволило систематизувати їх у вигляді табл. 2.2.

Таблиця 2.4

Ключові проблеми виявлення та притягнення до відповідальності за порушення митних правил*

Проблемний блок	Зміст проблеми	Типові прояви	Наслідки для фіскальної системи	Проблемний блок	Зміст проблеми
Недосконалість системи ризик-менеджменту	Невідповідність профілів ризику реальним загрозам	Відбір до поглибленого контролю «формальних» партій, тоді як ризикові операції залишаються поза увагою	Латентність правопорушень, недоотримання митних платежів	Недосконалість системи ризик-менеджменту	Невідповідність профілів ризику реальним загрозам
Зловживання митними режимами	Використання транзиту, складу, переробки для прикриття нелегальних схем	Заниження митної вартості, підміна коду УКТ ЗЕД, фіктивні документи	Зменшення бази оподаткування, втрата доходів бюджету	Зловживання митними режимами	Використання транзиту, складу, переробки для прикриття нелегальних схем
Кадрові та організаційні проблеми	Нестача кваліфікованих кадрів, надмірне навантаження	Формальний підхід до контролю, помилки у протоколах, слабка доказова база	Припинення проваджень, неможливість стягнення штрафів	Кадрові та організаційні проблеми	Нестача кваліфікованих кадрів, надмірне навантаження
Недосконалість законодавчого регулювання та практики	Нечіткість норм, конкуренція складів, різна судова практика	Різні рішення судів за подібних обставин, можливість оскарження та скасування постанов	Низький превентивний ефект, ерозія довіри до системи відповідальності	Недосконалість законодавчого регулювання та практики	Нечіткість норм, конкуренція складів, різна судова практика
Тривалість та складність судового та виконавчого провадження	Затягування розгляду справ і виконання судових рішень	Тривале провадження, відсутність реального стягнення, списання безнадійних боргів	Невідповідність між сумою нарахованих і фактично стягнутих санкцій	Тривалість та складність судового та виконавчого провадження	Затягування розгляду справ і виконання судових рішень
Воєнні ризики та спрощення процедур	Поспеднання спрощеного оформлення з високими ризиками контрабанди	Зловживання статусом гуманітарної допомоги, ризикові поставки товарів військового та подвійного призначення	Зростання загроз економічній та національній безпеці	Воєнні ризики та спрощення процедур	Поспеднання спрощеного оформлення з високими ризиками контрабанди

*Систематизовано та складено автором самостійно.

Таким чином, сукупність окреслених проблем свідчить про необхідність комплексного реформування механізму виявлення та притягнення до відповідальності за порушення митних правил, що має включати удосконалення ризик-орієнтованих інструментів контролю, цифровізацію митного адміністрування, поглиблення міжнародного інформаційного обміну, підвищення професійної підготовки персоналу, уніфікацію судової практики та посилення відповідальності за системні правопорушення. Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити результативність протидії митним деліктам, мінімізувати фінансові втрати бюджету та зміцнити правопорядок у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ

Посилення системи протидії митним деліктам в умовах війни вимагає переходу від переважно контрольної-каральної моделі до інтегрованої ризик-орієнтованої системи управління комплаєнсом, у межах якої митні органи діють не тільки як органи виявлення правопорушень, а як суб'єкти превенції фіскальних ризиків. Такий підхід відповідає рекомендаціям Всесвітньої митної організації щодо впровадження комплексних систем управління ризиками, які поєднують аналітичні, процедурні та організаційні інструменти впливу на девіантну поведінку [7].

Одним із ключових напрямів інституційного вдосконалення є перехід від формального контролю до управління ризиками на основі доказової аналітики (evidence-based enforcement). Йдеться про системну обробку великих масивів митної інформації з метою формування динамічних профілів ризику, що адаптуються до змін середовища. Пріоритет має надаватися інтеграції даних із різних джерел: митної статистики, податкової інформації, судової практики, фінансового моніторингу та міжнародних інформаційних обмінів [26]. Таке поєднання дозволяє не лише підвищити точність виявлення порушень, а й скоротити кількість перевірок з низькою результативністю.

Важливим інституційним фактором є функціональне розмежування підрозділів контролю та аналітики в організаційній структурі митних органів. Практика країн ЄС свідчить, що централізація ризик-менеджменту та створення спеціалізованих аналітичних центрів (customs intelligence units) сприяє скороченню рівня випадкового добору об'єктів контролю та підвищує частку виявлення реальних порушень [27]. Для України доцільним є інституціоналізація аналітичної функції на рівні центрального апарату

Держмитслужби з наданням їй повноважень щодо формування обов'язкових до виконання профілів ризику регіональними митницями.

Окремої уваги потребує перебудова системи внутрішнього контролю та запобігання корупційним проявам, оскільки корупційні ризики безпосередньо підвищують латентність митних деліктів. Згідно з рекомендаціями ОЕСР, ефективна система комплаєнсу у митній сфері має поєднувати автоматизовані індикатори ризику, інструменти внутрішнього аудиту, захист викривачів та прозорі процедури оцінки доброчесності персоналу [14]. У цьому контексті запровадження систем контролю доброчесності (*integrity management systems*) повинно стати не формальністю, а елементом кадрової політики митниці.

Реалізація інституційних змін має супроводжуватися адаптацією правового середовища до сучасних схем правопорушень. Зокрема, потребує оновлення підхід до кваліфікації порушень митних правил з урахуванням їх економічної сутності, а не лише формальних ознак. Європейський досвід засвідчує доцільність переходу від «процедурного формалізму» до «сутнісного контролю», коли ключовим об'єктом оцінки стає не документ, а економічний зміст операції [28].

Крім того, інституційна ефективність напряму залежить від якісної взаємодії митниці з іншими органами фіскальної та правоохоронної системи. Митні делікти нерідко є елементами ширших злочинних схем, пов'язаних з ухиленням від оподаткування, відмиванням доходів та фінансуванням незаконної діяльності. Відтак, ключовим резервом ефективності є міжвідомча інтеграція — спільні інформаційні платформи, обмін профілями ризику, координація оперативних дій [29].

Отже, інституційні напрями вдосконалення системи протидії митним деліктам мають ґрунтуватися не на розширенні контрольних повноважень, а на переосмисленні моделі управління: від адміністративного тиску — до аналітичного управління ризиками, від епізодичних перевірок — до системної

превенції, від формального регулювання — до економічно обґрунтованого контролю.

Цифровізація митних процедур виступає одним із найефективніших інструментів боротьби з митними деліктами у сучасних умовах. Розвиток технологічних рішень у сфері митного контролю дозволяє мінімізувати людський фактор, підвищити прозорість процедур і посилити аналітичну спроможність митних органів. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої митної організації, цифрові інструменти повинні бути спрямовані не лише на автоматизацію документообігу, а й на застосування систем інтелектуального аналізу ризиків (risk intelligence systems) [26].

Одним із ключових напрямів є запровадження систем глибинного аналізу великих даних (data mining) для ідентифікації нетипової поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Аналітичні моделі мають враховувати історію імпорتنих операцій, зміну митної вартості, частоту коригувань декларацій, структуру товарних груп та кореляцію операцій між різними суб'єктами. Такі алгоритми дозволяють переходити від реагування на факт порушення до прогнозування ймовірності його виникнення [26].

Паралельно важливу роль відіграє впровадження штучного інтелекту та машинного навчання у системи управління ризиками. Моделі штучного інтелекту дають змогу самонавчатися на історичних даних, підвищуючи точність відбору декларацій, які потребують контролю. У Європейському Союзі застосування AI-рішень у митній сфері вже дозволило скоротити рівень помилкових перевірок та збільшити частку виявлених правопорушень у загальному масиві перевірок [26]. Важливою складовою цифрової трансформації виступають автоматизовані системи управління митною вартістю, які забезпечують верифікацію заявлених показників з використанням міжнародних цінових баз, галузевих індикаторів і статистичних моделей. Це дозволяє зменшити можливості маніпулювання вартістю товарів — одного з найпоширеніших способів ухилення від оподаткування при імпорті [30].

Окремого значення набуває розвиток інституту постмитного аудиту, який дозволяє аналізувати діяльність суб'єктів вже після завершення митного оформлення. Як показує практика країн ОЕСР, поєднання попереднього аналізу ризиків із пост-аудитом істотно підвищує рівень добровільного податково-митного комплаєнсу бізнесу та зменшує обсяги тіньового імпорту [29].

Цифровізація також створює передумови для впровадження електронного таргетування операторів ризику. Йдеться про формування інтегрованих ризикових профілів суб'єктів ЗЕД із присвоєнням рівнів ризику та індивідуальних стратегій контролю. У таких умовах добросовісні бізнес-оператори отримують спрощення процедур, тоді як до високоризикових суб'єктів застосовується диференційований підхід із посиленими заходами перевірки [28]. Разом з тим цифрова трансформація потребує належного рівня кібербезпеки та захисту митних інформаційних систем. Збої в ІТ-інфраструктурі або несанкціонований доступ створюють не лише операційні, а й фіскальні ризики. Тому політика інформаційної безпеки має бути інтегрованою складовою митної стратегії та відповідати міжнародним стандартам управління ризиками [31].

Отже, цифрові та аналітичні інструменти виступають не допоміжним елементом, а стрижнем сучасної моделі протидії митним деліктам. Їх результативність залежить не лише від наявності технологій, а від рівня інтеграції аналітики у прийняття управлінських рішень.

Водночас цифрові інструменти не можуть бути ефективними без належного правового забезпечення, що зумовлює необхідність удосконалення нормативної бази протидії митним деліктам. Чинне законодавство, зокрема Митний кодекс України, формально встановлює достатньо жорсткі санкції за порушення митних правил, однак на практиці їх ефективність значно знижується через складність доведення складу правопорушення та тривалість судового розгляду справ [28].

У цьому контексті доцільним є перегляд підходів до кваліфікації митних правопорушень із урахуванням їх фіскальної сутності, а не лише формального складу. У багатьох країнах Європейського Союзу активно використовується концепція «економічної шкоди бюджету» як ключового елемента юридичної оцінки дій правопорушника, що дозволяє судовим органам зосереджуватися не лише на порушенні процедури, а й на фінансовому результаті такої поведінки [28]. Адаптація подібних підходів в українській практиці сприятиме посиленню ролі судових рішень у системі реалізації фіскальних санкцій.

Разом із тим, удосконалення санкційної політики не повинно зводитися виключно до підвищення штрафів. Міжнародний досвід доводить, що жорсткість санкцій без належної невідворотності відповідальності не забезпечує зниження рівня правопорушень [31]. Значно ефективнішою є побудова системи, за якої ризик бути виявленим, доведеним і притягнутим до відповідальності перевищує очікувану економічну вигоду від порушення.

Не менш важливим напрямом є поглиблення міжвідомчої координації у сфері протидії митним деліктам. Практика показує, що значна частина правопорушень пов'язана з легалізацією доходів, фіктивним підприємництвом, мінімізацією податкових зобов'язань та використанням транзитних схем. Відтак ефективне реагування можливе лише за умови синхронізації дій митних органів з податковою службою, органами фінансового моніторингу, правоохоронними структурами й судовою системою [29]. Особливу увагу доцільно приділити створенню єдиних інтегрованих інформаційних платформ, які забезпечували б автоматизований обмін даними між фіскальними та правоохоронними органами. Такий підхід зменшує латентність правопорушень, забезпечує своєчасність реагування і дозволяє виявляти складні транскордонні схеми, які неможливо зафіксувати в межах окремої установи [26].

Одночасно вдосконалення протидії митним деліктам неможливе без розвитку людського капіталу митної системи. Підготовка фахівців із фінансової аналітики, управління ризиками, митного аудиту та цифрових технологій має

стати пріоритетом кадрової політики. В умовах, коли правопорушники використовуючи складні фінансові й технологічні інструменти, кадрова відсталість митних органів перетворюється на чинник фіскальних втрат.

Не менш важливою складовою виступає формування культури доброчесності у митній системі як інституційної основи боротьби з корупцією. За рекомендаціями ОЕСР, інструменти внутрішнього контролю мають поєднувати регулярну оцінку ризиків, захист викривачів, ротацію персоналу на ризикових посадах і чіткі процедури дисциплінарної відповідальності [31]. Такі заходи не лише знижують ймовірність внутрішніх зловживань, а й підвищують довіру до митних органів з боку бізнесу і суспільства. У цілому напрями вдосконалення системи протидії митним деліктам мають носити комплексний характер і охоплювати одночасно організаційні, правові, цифрові та кадрові аспекти. Тільки інтеграція цих елементів у єдину управлінську модель забезпечить реальний фіскальний ефект і зниження масштабів митної деліктності. Узагальнюючи викладені напрями вдосконалення, доцільно відзначити, що ефективна протидія митним деліктам не може ґрунтуватися на окремому інструменті або ізольованому управлінському рішенні. Як показано в табл. 3.1, система запобігання митним правопорушенням повинна мати багаторівневу природу та охоплювати одночасно організаційні, аналітичні, цифрові, правові та кадрові компоненти.

Особливістю запропонованої моделі є її орієнтація не на посилення контролю як такого, а на формування керованого фіскального середовища, у якому ризик порушення перевищує потенційну економічну вигоду. Такий підхід узгоджується з міжнародною практикою управління митними ризиками та принципами економічної доцільності контролю. Реалізація комплексної моделі протидії митним деліктам дозволяє перейти від реактивної політики до превентивної, що є ключовою ознакою зрілої фіскальної системи.

Таблиця 3.1

**Комплексна система напрямів попередження та протидії митним
деліктам***

Напрямок удосконалення	Зміст впровадження	Очікуваний фінансовий ефект
Інституційний	Централізація ризик-аналізу, створення аналітичних підрозділів, функціональний поділ контролю та аналітики	Скорочення латентних правопорушень
Аналітичний	Профілі ризику, таргетування операцій, прогнозування правопорушень	Підвищення виявлення схем
Цифровий	Big Data, AI, електронні профілі ризиків	Зменшення помилкових перевірок
Правовий	Фокус на шкоді бюджету, гармонізація санкцій	Зростання обсягів стягнень
Судовий	Прискорене провадження, єдність практики	Реалізація донарахувань
Міжвідомчий	Єдині інформаційні системи	Виявлення транскордонних схем
Кадровий	Підготовка аналітиків, аудитів, IT-фахівців	Професійна реалізація політики
Антикорупційний	Контроль доброчесності, внутрішній аудит	Зменшення внутрішніх ризиків

*Систематизовано та складено автором самостійно

Дослідження засвідчило, що результативна протидія митним деліктам потребує переходу від фрагментарних заходів контролю до цілісної системи управління фінансовими ризиками. Основний акцент має зміщуватися з реагування на наслідки правопорушень на їх попередження шляхом аналітичного прогнозування та профілювання ризиків. Цифровізація митних процедур виступає базовою передумовою ефективної превенції, однак її результативність можлива лише за умови інституційної спроможності митних органів до обробки та інтерпретації даних.

Правове вдосконалення протидії митним деліктам доцільно орієнтувати не на формальне посилення санкцій, а на забезпечення їх неминучості та реальної фінансової дії через судову систему. Встановлено, що саме судовий контур визначає ступінь практичної реалізації донарахованих сум та формує фінансовий ефект правозастосування. Водночас ефективність системи істотно

зростає за умов міжвідомчої інтеграції інформаційних ресурсів та координації дій фіскальних і правоохоронних органів.

Формування кадрового потенціалу митної служби та інституціоналізація стандартів доброчесності є визначальними чинниками сталості реформ. Узагальнено, що тільки впровадження комплексної моделі протидії митним деліктам забезпечує зниження бюджетних втрат, підвищення рівня фіскальної дисципліни та зміцнення фінансової безпеки держави.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дало змогу встановити, що митні делікти є однією з ключових загроз фінансовій безпеці держави та стабільності зовнішньоекономічної діяльності, а їх наслідки виходять далеко за межі суто адміністративних правопорушень. Доведено, що незаконне переміщення товарів, маніпуляції з митною вартістю, недекларування та контрабанда безпосередньо впливають на обсяг бюджетних надходжень, формують структурні перекоси у надходженнях доходів та знижують довіру до інститутів державної влади. Встановлено, що сучасна система протидії митним деліктам в Україні є фрагментарною та недостатньо орієнтованою на превенцію, оскільки переважає реактивний підхід до виявлення правопорушень замість системного управління ризиками.

Аналіз статистичних даних засвідчив, що поряд із певним скороченням кількості порушень зростає економічна вартість одного делікту, що свідчить про ускладнення схем і підвищення рівня організованості правопорушень. Особливу проблемність становить низька результативність судового механізму реалізації фінансових санкцій, унаслідок чого значна частина встановлених порушень не трансформується у реальні надходження до бюджету. Це дає підстави стверджувати, що фіскальний ефект митного контролю значною мірою нівелюється на стадії правозастосування.

Доведено, що ключовою умовою підвищення ефективності протидії митним деліктам є перехід до ризик-орієнтованої моделі управління із застосуванням цифрових аналітичних інструментів, автоматизованих систем відбору операцій та електронних профілів ризиків. Обґрунтовано необхідність поєднання аналітики великих даних, інституту постмитного аудиту та електронного моніторингу у єдину систему митної безпеки. Встановлено, що цифровізація не є самодостатньою умовою ефективності, а потребує

інституційної спроможності митних органів до прийняття управлінських рішень на основі даних.

Аналітична оцінка статистичних показників підтвердила, що кількісні зміни у структурі митних деліктів не відображають реального масштабу фіскальних втрат, оскільки латентність правопорушень залишається надзвичайно високою. З'ясовано, що навіть за скорочення кількості адміністративних справ середня вартість одного правопорушення зростає, що свідчить про професіоналізацію порушників та ускладнення схем ухилення від митного контролю. Обґрунтовано, що суттєва частина встановлених правопорушень не супроводжується адекватним фіскальним ефектом через складність судових процедур, низький рівень фактичного стягнення штрафів та затягування розгляду справ.

Не менш важливим чинником результативності є кадрова політика митної служби, орієнтована на підготовку аналітиків, аудиторів і фахівців з інформаційних технологій, а також формування культури доброчесності як інституційної основи боротьби з правопорушеннями. Аргументовано, що без належного рівня професіоналізму та внутрішнього контролю використання сучасних технологій не забезпечить очікуваного фіскального ефекту.

Узагальнено, що подальший розвиток системи попередження митних деліктів має базуватися на комплексному поєднанні правових, організаційних, цифрових та кадрових інструментів. Реалізація запропонованих напрямів удосконалення дозволить зменшити бюджетні втрати, підвищити рівень фіскальної дисципліни, забезпечити стабільні надходження до державного бюджету та сформувати сучасну модель митної адміністрації, орієнтовану на економічну безпеку держави та європейські стандарти управління.

У роботі доведено, що стратегічним вектором подолання митної деліктності є перехід до системи управління фіскальними ризиками, яка ґрунтується на превентивному підході, цифровому аналізі та економічно

обґрунтованому контролю. Встановлено, що застосування технологій аналізу великих даних, автоматизованих профілів ризику та електронного таргетування вантажів дозволяє не лише скоротити кількість формальних перевірок, а й підвищити якість виявлення високоризикових операцій. Водночас доведено, що цифровізація повинна супроводжуватися реформуванням управлінської моделі митниці та переглядом стандартних операційних процедур.

Узагальнено, що впровадження запропонованої моделі інтегрованої протидії митним деліктам створює підґрунтя для зростання бюджетних доходів, зниження тінізації зовнішньоекономічних операцій та вдосконалення митної політики. Реалізація визначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності митних органів, стабілізації фінансової системи та формуванню передумов сталого економічного розвитку. Отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності митних органів, при розробці нормативно-правових актів, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти фінансово-економічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI (зі змін. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змін. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система України : навч. посіб. – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – с. 63–126.
4. World Customs Organization (WCO). Customs Offences Handbook. — Brussels : World Customs Organization, 2013. — p. 7–25. URL: https://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-and-tools/~media/WCO/Public/Global/PDF/Topics/Enforcement/Resources/WCO_customs_offences_handbook.pdf
5. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment. — Vienna : United Nations, 2010. — p. 21–33. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf
- 6) ДМС України; Верховний Суд України. Огляд судової практики у справах про порушення митних правил. — Київ, 2021. URL: <https://supreme.court.gov.ua>
- 7) World Customs Organization (WCO). SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. — Brussels : WCO, 2021. — p. 14–24. URL: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/tools/safe_package.aspx
- 8) World Customs Organization. Revised Kyoto Convention — Specific Annex H (Offences and penalties). — Brussels, 2006. URL: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv.aspx

9) European Union. Union Customs Code (Regulation (EU) No 952/2013), Article 42. — Official Journal of the EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0952>

10) European Communication: Taking the Customs Union to the Next Level. — Brussels, 2020. — p. 6–12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0581>

11) Верховний Суд України. Узагальнення судової практики у справах за порушення митних правил. — Київ, 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua>

12) World Customs Organization. *Risk Management Compendium*. — Brussels : WCO, 2021. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-and-tools/risk-management-compendium.aspx>

13) World Customs Organization. *Illicit Trade Report*. — Brussels : WCO, 2022. URL: <https://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/press-releases /2022 /illicit-trade-report.aspx>

14) OECD. *Tax Crimes and Other Financial Crimes*. — Paris : OECD, 2021. — p. URL: <https://www.oecd.org/tax/crime/tax-crimes-and-other-financial-crimes.htm>

15) Державна митна служба України. Офіційна статистика щодо виявлених порушень митних правил. URL: <https://customs.gov.ua/statistika>

16) European Commission. *Study on the Impact of War on Customs Enforcement*. — Brussels, 2022. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu /customs/customs-security_en

17) Державна митна служба України. У 2023 році митниці виявили порушень митних правил на 8,9 млрд грн .URL: <https://customs.gov.ua/news>

18) Державна митна служба України. Митниці виявили порушення митних правил на понад 2,9 млрд грн у 2022 році. URL: <https://customs.gov.ua/news>

19) Державна митна служба України. Статистика порушень митних правил у 2024 році (січень–листопад).URL: <https://customs.gov.ua/statistic>

20) Верховний Суд України.Статистичні звіти про стан здійснення правосуддя у справах про адміністративні правопорушення.URL: <https://supreme.court.gov.ua>

21) Державна митна служба України. За дев'ять місяців 2024 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на майже URL:: https://7eminar.ua/news/1258-derzmitsluzba-viyavila-porusen-na-17-mlrd-grn-za-9-misyaciv?page=109&utm_som

22) Державна митна служба України. Новини ДМСУ: статистика виявлених порушень митних правил за 10 місяців 2025 року URL: <https://customs.gov.ua/en/news?page=3.com>

23) Німа А.О. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України // Вісник юридичного факультету. – 2024. – № ... – С. 174-180

24) Красівський О. Особливості та проблеми здійснення митного контролю в контексті європейської інтеграції // Науковий журнал «Том». – 2021. – № ... – С. 106-112

25) World Customs Organization. Risk Management in the Customs Context. Risk Management Compendium. Volume 1. – WCO, Brussels, 2019.

26) World Customs Organization.SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. — Brussels: WCO, 2018. URL: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/tools/safe_package.aspx

27) European Commission. Taking the Customs Union to the Next Level. — Brussels, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0581>

28) European Union. Union Customs Code (Regulation (EU) No 952/2013). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0952>

29) Державна митна служба України. Офіційний сайт. Інформаційні матеріали, цифрові сервіси, аналітика. URL: <https://customs.gov.ua>

30) World Customs Organization. Guide to Customs Valuation and Risk Analysis. — Brussels: WCO, 2020. URL: <https://www.wcoomd.org>

31) OECD. Technology Tools to Tackle Tax Evasion and Tax Fraud. — Paris: OECD, 2021. URL: <https://www.oecd.org/tax/crime/technology-tools-to-tackle-tax-evasion-and-tax-fraud.htm>